

izostanak je pokroviteljskog djelovanja od strane gradskog stanovništva, što je u jednu ruku utjecalo na siromaštvo hospitala, a kasnije i na njihovo propadanje.

Posljednja cjelina, *The hospitals of Sandwich* (183-240), bavi se kao i treća, lokalnom povješću hospitala, i to u srednjovjekovnom Sandwichu. Također ima i ista tematska poglavlja kao prethodna cjelina, pa tako u prvom poglavlju pratimo razvoj i povijest hospitala te crkvenih institucija u Sandwichu tijekom 13. i 14. stoljeća. Razlika je što se proučavaju čak četiri hospitala (hospitali sv. Antuna, sv. Bartolomeja, sv. Ivana i sv. Tome), a ne dva kao u trećoj cjelini. Drugo poglavlje, *The late medieval period (c.1470-c.1530)*, donosi nam priču o teškom ekonomskom, političkom i društvenom periodu i u Sandwichu. U ovom se razdoblju u gradu javljaju i novi kultovi te bratovštine, ali i novi, pomalo diskriminirajući stavovi prema siromašnim građanima. U zadnjem poglavlju detaljno se analizira povijest i djelovanje hospitala sv. Bartolomeja i hospitala sv. Ivana. Kada bi zadnje dvije cjeline gledali isključivo po strukturi mogli bi reći da su iste, no ako gledamo sadržaj uvidjet ćemo razlike. Čini se da je namjera autorice bila usporediti dva zadnja poglavlja kako bi ukazala na razliku u duhovnoj ekonomiji Dovera i Sandwicha. Naime, za razliku od građana Dovera, građani Sandwicha uvelike su sudjelovali u pokroviteljskom djelovanju, a hospitali su smatrani sastavnim dijelom lokalne zajednice. Možda se upravo na primjeru procesa darivanja u Sandwichu najbolje vidi kakav je bio odnos hospitala i pokrovitelja, dvaju partnera u duhovnoj ekonomiji.

U zaključnom dijelu (241-248), autorica iznosi rezime svega napisanog te zaključuje da proučavanje hospitala i duhovne ekonomije uvelike pomaže u razumijevanju društvenog i vjerskog života u srednjovjekovnoj Engleskoj.

Na kraju, možemo reći da ova knjiga možda ipak pomalo pretenciozno nosi naslov *The role of the hospital in medieval England: gift-giving and the spiritual economy* budući da se ipak puno detaljnije bavi jednom regijom, to jest Kentom (ponavljamo još jednom, i u regionalnom i u lokalnom smislu), dok je povijest hospitala i duhovne ekonomije na području cijele srednjovjekovne Engleske uistinu ukratko obrađena. No, i unatoč ovoj maloj zamjerci, riječ je o djelu koje je izniman doprinos ne samo za proučavanje hospitala i duhovne ekonomije, već i za proučavanje srednjovjekovnog mentaliteta općenito.

Silvija Lipovac

Barbara A. Hanawalt, *The Wealth of Wives. Women, Law and Economy in Late Medieval London*, Oxford University Press, Oxford 2007., 317 str.

U izdanju izdavačke kuće Oxford University Press izašla je 2007. godine knjiga *The Wealth of Wives. Women, Law and Economy in Late Medieval London* američke povjesničarke Barbare A. Hanawalt. Radi se o studiji u kojoj autorica zastupa tezu da su žene sudjelovale u akumulaciji bogatstva Londona kroz brak i zakone koji su im omogućavali jednako pravo nasljeđivanja kao i muškarcima. Knjiga je podijeljena na devet poglavlja, nakon kojih slijede zaključna razmatranja (208-216) i rječnik (217-220), a sve je popraćeno i opsežnom bibliografijom (283-298).

U uvodnim napomenama pod nazivom *Introduction* (3-13) autorica ističe da je, zastupajući tezu o važnosti ekonomskog utjecaja žena, napustila tradicionalni pristup koji je naglasak stavljao na njihov doprinos kao radnica i poduzetnica jer smatra da žene u srednjem vijeku nisu razmišljale o jednakoj plaći ili ravnopravnosti u kućanstvu.

Prvo poglavlje *Daughters and Identities* (14-35) podijeljeno je na nekoliko tematskih potpoglavlja, a na početku naglašava da su žene, odnosno kćeri, imale jednako pravo nasljeđivanja kao i muškarci. To je bilo moguće zato što su kćeri londonskih građana uživale lokalno pravo koje je podržavalo polovično nasljeđivanje. U prvom potpoglavlju *Naming and Identity of Girls* (15-18) autorica rekonstruira početak životnog ciklusa djevojčica. Nakon rođenja, pristupalo se ceremoniji krštenja i pri tome bi dijete dobilo ime. U pravnim je spisima dijete bilo zabilje-

ženo i imenom jednog od roditelja, ovisno o tome sa čije je strane potjecalo nasljedstvo. Drugo potpoglavlje, *Orphans and Guardians* (18-27), bavi se time kako su zakoni štitili dijete kada bi ono postalo siroče. Autorica napominje i da se termin siroče u srednjem vijeku odnosi na dijete kojem je preminuo roditelj sa čije je strane dolazilo djetetovo nasljedstvo. Djetetu bi bio dodijeljen skrbnik, a to bi bio netko s majčine strane ako bi nasljedstvo potjecalo od oca i obrnuto. U trećem potpoglavlju *Equal Treatment for Boys and Girls?* (27-34) ispituje jesu li, unatoč zakonima koji su jednako tretirali dječake i djevojčice, oni i u praksi bili tako tretirani. Kod raspodjele imovine na jednake dijelove, autorica ispituje oporuke i sudske odluke te zaključuje kako su uglavnom djevojčice dobivale jednako kao i braća, ali ponekad se znalo dogoditi da djevojčice dobiju manje.

U drugom poglavlju pod nazivom *Education and Apprenticeship* (35-50) autorica ispituje jesu li se dječaci i djevojčice obrazovali na isti način. U prvom potpoglavlju, naziva *Education and Apprenticeship* (36-44), autorica ističe da je razlika između dječaka i djevojčica postala najočitija u obrazovanju i šegrtovanju. Iako su prema uredbama i statutima oba spola imala jednake prilike za šegrtovanje, razni spisi ukazuju na nedostatak djevojaka. Žene su pomagale muževima u poslu, ali mogle su nastupati i samostalno kao *femme sole*. U drugom potpoglavlju *Sexuality* (44-49) saznajemo da se seksualnosti djevojaka pridavalo puno pažnje te su, ako su bile djevice, imale veće šanse za bolji brak. Grad je kroz razne zakone pokušavao zaštititi djevojke od seksualne eksploatacije. Unatoč tome, ona je je bila itekako prisutna.

Treće poglavlje naslovljeno je *Inheritance, Dowry and Dower* (50-69), a bavi se ulogom i pitanjima važnosti nasljedstva, miraza i vjenčanog dara. U prvom potpoglavlju *Inheritance* (51-55) saznajemo da su žene nasljedstvo mogle dobiti sa 16 godina ako su se udale, a u slučaju da se ne udaju prije, mogle su ga dobiti kada bi postale punoljetne. U drugom potpoglavlju *Dowry* (55-61) autorica se bavi pitanjima miraza te saznajemo da su najpoželjniji miraz bile nekretnine. O suprugovu darivanju prilikom ulaska u brak saznajemo u trećem potpoglavlju *The Dower of Jointure* (61-65). Putem vjenčanog dara udovice su dobivale trećinu muževe imovine na doživotno uživanje. U četvrtom potpoglavlju, *The Broader Context of Female Inheritance and Dower* (65-68), autorica uspoređuje londonske zakone i praksu nasljeđivanja s istima na kontinentu, ali i razlikama koje su postojale u Engleskoj.

Četvrto poglavlje naslovljeno je *The Formation of Marriage* (69-95), a u njemu saznajemo o načinu na koji su se supružnici upoznivali. U prvom potpoglavlju, *Contracting for Marriage* (70-78), saznajemo da su brak obično dogovarali obitelj i prijatelji, često uz određenu naknadu. Nakon upoznavanja slijedilo je vrijeme udvaranja, a ženidbena ceremonija najčešće se odvijala pred crkvenim vatima. O načinu kršenja bračnih ugovora, saznajemo u drugom potpoglavlju *Contract Complication* (78-82). Pritužbe su se odnosile na prisilne brakove, nepoštivanje ugovora, neuspjeh kod naplate punog iznosa miraza ili vjenčanog dara te na bigamiju. U trećem potpoglavlju, *Letters of Love and Marriage* (82-94), autorica je prikazala privatne primjere braka i bračnog udvaranja kroz pisma trgovačkih obitelji Stonor i Cely.

Peto poglavlje naslovljeno je *Recovering of Dower and Widows' Remarriage* (95-116), a istražuje uspjeh udovica pri povratku vjenčanog dara te koliki se dio udovica ponovno odlučilo na ponovni brak. U prvom potpoglavlju, *Recovery of Dower* (97-104), autorica kroz pojedinačne primjere ukazuje na situacije zbog kojih su udovice morale braniti pravo na svoj vjenčani dar. U drugom potpoglavlju, *Widows in the Marriage Market* (104-112), saznajemo da se pod pritiskom prijatelja, obitelji, ali i društva općenito, većina udovica ponovno udala. Kako je London počeo igrati glavnu ulogu u međunarodnoj trgovini, londonski su trgovci trebali priljev kapitala kako bi mogli sudjelovati u tim velikim tržištima. Taj je kapital najčešće potjecao od udovica koje su se odlučile preudati. U trećem potpoglavlju, *London Compared to the Continent* (112-115), autorica ponovno uspoređuje London s kontinentom.

Šesto poglavlje, *For Better or Worse: The Marital Experience* (116-135), bavi se pitanjima u kakvom su odnosu bili muž i žena. U prvom potpoglavlju, *Marital Expectations* (118-120), kroz literaturu sa savjetima za muškarce i žene saznajemo što se očekivalo od muževa, a što od žena, te koje su bile njihove društvene uloge. U drugom potpoglavlju, *Economic and Business Partnership* (120-125), saznajemo da su supružnici zajedno sudjelovali u poslovnim pothvatima. O bračnoj nevjeri saznajemo u trećem potpoglavlju *Marital Fidelity* (125-128). Autorica se služi pojedinačnim primjerima kako bi prikazala kako i u kojim je situacijama dolazilo do nevjere. Negativni aspekti braka istraženi su u četvrtom potpoglavlju, *Unhappy Marriage and Domestic Violence* (128-134). Razvrgnuti brak nije bilo lako, a razvodilo se zbog bigamije, impotencije, napuštanja supružnika, preljuba. Autorica piše i o tome koliko je na razvod utjecalo nasilje u obitelji.

Sedmo poglavlje naslovljeno je *Standard of Living and Women as Consumers* (135-160), a u njemu je istaknuta uloga žena kao potrošača. U prvom potpoglavlju, *Women's Space* (136-137), autorica pokušava odgovoriti na pitanje koliko su žene bile vidljive u javnom prostoru. O stambenim uvjetima čitamo u drugom potpoglavlju, *Housing and Urban Environment* (137-144). Autorica opisuje kako su izgledale kuće, a primjećuje i da su stanovnici Londona bili prilično zainteresirani da ulice budu čiste, te da su jako pazili na svoju privatnost. Treće potpoglavlje, *Standards of Living* (144-153), govori o standardu života u kasnosrednjovjekovnom Londonu. Opisana je društvena i ekonomska uloga pojedinih prostorija i pokućstva. U četvrtom potpoglavlju, *Women as Consumers* (153-159), saznajemo o mjestima gdje su i što su žene obično kupovale.

Ženama kao poduzetnicama bavi se osmo poglavlje, *Women as Entrepreneurs* (160-185). U prvom potpoglavlju, *A Golden Age for Women* (161-163), autorica raspravlja o tezi da je kasni srednji vijek, odnosno razdoblje nakon Crne kuge bilo zlatno doba za londonske žene jer su preuzele poslove koje su prije radili muškarci. Autorica ne podržava tu tezu smatrajući da žene nisu imale dovoljno prilika za formalno osposobljavanje koje bi im omogućilo preuzimanje poslova. O ulozi žena u trgovini nekretninama saznajemo u drugom potpoglavlju, *Women's Participation in the Real Estate Market* (163-169). Žene su nekretnine mogle kupovati, darivati, iznajmljivati i davati u nasljedstvo. Treće potpoglavlje, *Women in Business* (169-177), bavi se ženama u poslovnim pothvatima. Jedna od privilegija Londončanki bila je da su mogle samostalno voditi posao. Međutim, javne službe su mogle naslijediti, ali ne i obavljati funkciju. Osim *femme soles*, udovice su bila druga značajna skupina koja je samostalno trgovala. Četvrto potpoglavlje, *Silkwomen, Brewster, and Guilds* (177-184), dotiče se zanata u kojima su žene bile najbrojnije. Od svih žena koje su bile poduzetnice svilarice su uživale najveću samostalnost i bogatstvo. Proizvođačice piva bile su brojne u 14. i 15. stoljeću, a nakon toga taj zanat preuzimaju muškarci.

Deveto poglavlje nosi naslov *Servants, Casual Labor and Vendors* (185-207). O radu i ulozi sluškinja saznajemo u prvom potpoglavlju *Servants* (186-198). Drugo potpoglavlje nosi naslov *Hucksters, Victualers, and Women in Transient Trade* (198-207). U užurbanom životu Londončana piljarice su igrale važnu ulogu jer su na brzinu mogle opskrbiti kupca obrokom i pićem. Njihov je rad bio reguliran nekolicinom odredaba. Prostitucija je bila moralno osuđivana, ali je bila tolerirana i regulirana. Dodatan prihod mogle su priskrbiti i razne kriminalne radnje kao što su krađa, krivotvorenje, iznuđivanje novca.

U završnom dijelu knjige, naziva *Conclusion* (208-216), autorica brani postavljenu tezu o važnosti žena za akumulaciju bogatstva u kasnosrednjovjekovnom Londonu te donosi završene primjedbe.

Na kraju prikaza treba reći da je autorica svoju tezu uspješno obranila, a njezin odmak od pokušaja povjesničara da prikažu žene u srednjem vijeku kao rane feministice, svježiji je i dobro-

došao jer ženinu ulogu stavlja u realni kontekst toga vremena. Unatoč tome što se cijelo vrijeme borila protiv nedostatka statističkih podataka, autorica je više nego uspješno prikazala na koji su način žene ostvarivale ekonomski utjecaj unutar granica patrijarhalnog sustava.

Ana Domitrović

Hrvoje Petrić, *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u XVII. stoljeću*, Meridijani, Samobor 2012., 435 str.

Opsežna monografija Hrvoja Petrića donosi pregled političkog, vojnog i cjelokupnog svakodnevnog života na području Varaždinskog generalata i Križevačke županije tijekom 17. stoljeća. Riječ je o prostoru koji je u to vrijeme, zbog čestih osmanlijskih napada, bio slabo naseljen, ali se, unatoč tomu, život u njemu nastojao normalno razvijati. Kako se radi o graničnom teritoriju između Osmanlija i Habsburgovaca, u knjizi se prikazuje na koji su način društvene skupine, s obzirom na stalešku podjelu i naseljenost stanovništva iz okupiranih osmanlijskih područja, organizirale spomenuti prostor. Autor se u knjizi bavi pitanjima ekonomske povijesti, povijesti demografije i okoliša, a u uvodu upozorava na nedostatak odgovarajućih podataka u dosadašnjoj produkciji domaće historiografije, zbog čega se, u metodološkom postupku istraživanja, morao poslužiti usporednim analizama u sličnostima i razlikama života u Varaždinskom generalatu i Križevačkoj županiji u promatranom razdoblju.

Autor je na početku knjige dao detaljan pregled izvora kojima se koristio, ali je također dao i naznake o tomu gdje se sve mogu pronaći sačuvani dokumenti koji svjedoče o Varaždinskom generalatu i Križevačkoj županiji u ranome novom vijeku. Podaci o gradskim naseljima, djelatnosti sabora, pavlinskom samostanu u Križevcima, vlasteoskim obiteljima i matičnim knjigama nalaze se u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, Državnom arhivu u Varaždinu, u fondovima Nadbiskupskog i Kaptolskog arhiva u Zagrebu, spisima Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, dok se pojedinačni podaci o povijesti tog područja u promatranom razdoblju mogu pronaći u zbirkama rukopisa u Hrvatskom povijesnom muzeju, Muzeju grada Koprivnice, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu te Gradskom muzeju u Križevcima. Također, kao nezaobilazne arhivske spise navodi i one u Mađarskome državnom arhivu, Ratnom arhivu u Beču, Štajerskom zemaljskom arhivu, Arhivu Republike Slovenije u Ljubljani, dok se podaci o pojedinim utvrdama na promatranom području mogu pronaći u njemačkim (Dresden, Karlsruhe) i talijanskim (Venecija, Palmanova, Rim) arhivima.

Monografija je podijeljena na dvije velike cjeline, sa zasebnim podcjelinama.

U prvoj, *Prostor u vremenu* (28-102) na početku nalazimo podatke o prirodnim čimbenicima koji su utjecali na stvaranje reljefa, voda, močvara, zatim o promjenama bioloških čimbenika, poput vegetacija i šuma, životinja, pregled epidemija bolesti u 17. stoljeću i podatke o liječnicima i ljekarnicima te o depopulaciji stanovništva uslijed osmanlijske ugroze i formiranje obrambenog sustava kao preduvjeta ponovnog naseljavanja (vojna uprava, vojnici i financiranje).

U drugoj, daleko opsežnijoj, cjelini *Pogranična društva i naseljavanje Križevačke županije – ljudi između vojnog i civilnog života* (128-320) dobivamo detaljan uvid u društvenu i topografsku sliku Varaždinskog generalata i Križevačke županije u 17. stoljeću. Autor je krenuo s prikazom povijesti pravoslavnog žiteljstva na tom području još od vremena kasnoga srednjeg vijeka i početka novoga vijeka. Tako se govori o najstarijim srpskim naseljavanjima u Kraljevini Slavoniji, o srpskoj posadi Katarine (Kantakuzine) Branković i pravoslavnom stanovništvu u Kraljevini Slavoniji tijekom 15. i 16. stoljeća, zatim srpskim despotima Vuku Grgureviću (Brankoviću) te Ivanu (Ivanišu) i Stjepanu (Stevanu) Berislaviću, o posjedima Hercegovića u Kraljevini Slavoniji, selidbama pravoslavnog stanovništva u dijelove Kranjske, Štajerske i Kraljevine Slavonije tijekom prve polovice 16. stoljeća, počecima djelovanja manastira Lepavi-